

บทที่ 4

บริบทของจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่เป็นดินแดนที่อุดมด้วยวัฒนธรรมและประเพณีอันเก่าแก่ ซึ่งเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตของชาวล้านนาหรือชาวเชียงใหม่ แม้เวลาผ่านไปตามยุคสมัยกลืนอายุและเสน่ห์ของเชียงใหม่ยังอวบอวล และดึงดูดผู้คนให้แวะเวียนมา ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาจักสานของ เชียงใหม่ ความเข้าใจในข้อมูลสภาพทั่วไปของเชียงใหม่ นับตั้งแต่ตำนาน ประวัติ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ย่อมทำให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมจักสานมากขึ้น

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ต้องการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของเชียงใหม่
2. ภูมิศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่
3. ข้อมูลประชากรจังหวัดเชียงใหม่
4. ลักษณะการปกครองของจังหวัดเชียงใหม่
5. ประเพณีและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่
6. เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่
7. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
10. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1. ประวัติความเป็นมาของเชียงใหม่

นับตั้งแต่พระยามังรายได้ก่อสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นใน พ.ศ. 1839 (สุรพล คำรหัสกุล, 2542 : 26-39) บริเวณที่ราบเชิงดอยสุเทพ ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาได้เริ่มก่อตัว นับตั้งแต่พระเจ้ากือนาได้ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1898 ได้เกิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ได้ในดินแดนล้านนา ทำให้เกิดการวางรากฐานทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังในล้านนา รวมทั้งความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรมของเชียงใหม่ด้วย

จนเมื่อพระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดีสามารถยึดครองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2101 ล้านนา ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ายาวนานถึงสองร้อยกว่าปี ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2317 เมื่อพระยาเจ้าบ้านบุญมา ร่วมกับพระยาากาวิละ (เชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดตน) ได้ร่วมมือกับกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า โดยขอกำลังพลสนับสนุนจากพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ พระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งต้องรบกับพม่า ถึง 3 ครั้ง จึงสามารถตีทัพพม่าแตก จึงสามารถฟื้นฟูล้านนาได้อีกครั้ง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในแผ่นดินสยาม จึงพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้พระยาากาวิละเป็น พระยาวิชิตปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนพระยาเจ้าบ้านที่เสียชีวิตลง จากนั้นจึงเกิดการบูรณะ เมืองต่าง ๆ ในดินแดนล้านนา และหลังการฟื้นฟูนี้เชียงใหม่ยังคงสถานะเป็นประเทศราช ของกรุงเทพฯ

ในการผนวกล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยนั้น เริ่มจากการปฏิรูปการปกครอง ในล้านนา เมื่อ พ.ศ. 2427 เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นมณฑลพายัพ และดำเนินการเปลี่ยนแปลง อย่างช้า ๆ ต่อเนื่องและยาวนาน จนในที่สุด พ.ศ. 2442 เมื่อปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑล เทศาภิบาล เชียงใหม่จึงถูกยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชและผนวกเป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรสยาม ซึ่งปัจจุบันมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

2. ภูมิศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย (สุดารา ศุภฉายา, 2543 : 445-447) อยู่บนเส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากน้ำทะเลประมาณ 310 เมตร มีอาณาเขตติดต่อกับ ทิศเหนือ ติดประเทศสหภาพเมียนมาร์ ทิศใต้ติดจังหวัดลำพูนและจังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง และจังหวัดลำพูน และทิศตะวันตก ติดจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดเชียงใหม่มีเนื้อที่ประมาณ 20,107,057 ตร.กม. กว้างจากตะวันตกไปตะวันออก ประมาณ 138 กม. และยาวจากเหนือไปใต้ประมาณ 320 กม.

3. ข้อมูลประชากรจังหวัดเชียงใหม่

ประชากรจังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรทั้งสิ้น 1,632,548 คน (สำราญกรมวิทย์ฯ, 2553 : ระบบออนไลน์) ในจังหวัดเชียงใหม่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก และมีภาษาถิ่นที่เรียกว่าภาษาล้านนาหรือ คำเมือง และประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาคือ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และลัทธิ ตามลำดับ

อาชีพของประชากรจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคือ พาณิชยกรรม การบริการ และ อุตสาหกรรม ตามลำดับ

4. ลักษณะการปกครองของจังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะการปกครองของจังหวัดเชียงใหม่ประกอบไปด้วย 25 อำเภอ 204 ตำบล 2,066 หมู่บ้าน มีการปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 211 แห่ง แบ่งออกเป็น 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลนคร 2 เทศบาลเมือง 94 เทศบาลตำบล และ 113 องค์การบริหารส่วนตำบล

5. ประเพณีและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่

ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานที่เห็นเด่นชัด นอกจากเครื่องใช้ในบ้านเรือนแล้ว คือประเพณีทอกล้วยสลาก (ถนน จันทรทิศเหนือ, 2552 : 14-15) ซึ่งเป็นประเพณีทำบุญก่อนวันออกพรรษา โดยที่ทุกบ้านจะเตรียมอาหารเครื่องดื่ม เงินเพื่อร่วมทำบุญที่วัด โดยสิ่งที่ใช้บรรจุของทำบุญเรียกว่า ก้อย (ชะลอมที่จักสานด้วยไม้ไผ่) ของที่ใส่ลงไปในกลุ่มได้แก่ ข้าวสุก อาหารสุก อาหารแห้ง เช่น แอบหมู ไส้อั่ว จิ้นส้ม จิ้นนึ่ง ปลาปิ้ง นอกจากนี้ยังมี พริก เกลือ หอม กระเทียม หมาก บุน พลุ ยาสูบ ขนมห่ม ขนมห่าง ๆ รวมทั้งผลไม้ เช่น ส้มโอ กล้วย อ้อย มะพร้าวตาล เป็นต้น จากนั้นจึงรวบปากก้อยมัดให้เสร็จเรียบร้อยแล้ว นำไม้ไผ่เหลาที่เป็นก้านเล็ก ๆ สำหรับเสียบสลาก ก่อไม้ขีดไฟ บุหรี่ เพื่อทำเป็นยอดกล้วยสลาก ซึ่งเขียนเส้นสลาก เช่น ศรีทธาหมายมี นายไกรเดช นางสุพิน และบุตรธิดา ถวายทานไปหาพ่ออุ้ยแก้ว แม่อุ้ยคำ ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นต้น

กล้วยสลากแบ่งเป็น 2 แบบ คือ

1. ก้อยน้อย เป็นกล้วยสลากสำหรับที่จะถวายทานไปให้กับผู้ที่ล่วงลับ หรือ ถวายทานให้ตนเองในภพภาคหน้า
2. ก้อยหลวง เป็นกล้วยที่จัดทำให้ใหญ่ขึ้นเป็นพิเศษ ซึ่งจะบรรจุข้าวของเครื่องใช้ให้ได้มากขึ้นและนำไปถวายเป็นมหากุศล

ปัจจุบันสลากที่ถวายทานหรือทำบุญเสร็จแล้ว ทางวัดจะตั้งกองสลากขายกล้วยสลาก เพื่อนำปัจจัยทุนมาบูรณะซ่อมแซมวัด ซึ่งเป็นการแสดงความสามัคคีแบบทางอ้อมที่ชาวบ้านร่วมกันทำบุญและทำนุบำรุงศาสนาด้วยกัน

6. เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่

จากข้อมูลของสำนักงานการคลังของจังหวัดเชียงใหม่ (2553 : 2) กล่าวว่า ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นอยู่กับด้านการเกษตรกรรม ด้านการค้าและการบริการเป็นสำคัญ

และสภาพเศรษฐกิจ โดยรวมประจำเดือนเมษายน พ.ศ. 2553 พบว่า แนวโน้มของภาวะเศรษฐกิจ ในช่วงไตรมาสที่ 2 ของปี พ.ศ. 2553 มีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจเติบโตของเศรษฐกิจ จังหวัดเชียงใหม่หลายด้าน แต่เศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดเชียงใหม่ มีการขยายตัวมากขึ้น กล่าวคือ

- 1) ด้านอุปทาน มีการขยายตัวเมื่อพิจารณาจากการบริโภคภาคเอกชน ด้านการลงทุน การค้าระหว่างต่างประเทศในส่วนการนำเข้าสินค้าขยายตัว ในขณะที่ปริมาณการส่งสินค้าหดตัว
- 2) ด้านอุปทาน โดยรวมมีการขยายตัว ซึ่งพิจารณาจากการผลิตภาคเกษตร และการผลิตภาคนอกการเกษตรจากด้านอุตสาหกรรม ด้านการบริการและท่องเที่ยว ด้านเหมืองแร่และหย่อนหิน
- 3) ด้านการเงิน พบว่ายอดปริมาณเงินฝากรวมและสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์และธนาคารของรัฐขยายตัว
- 4) ด้านความเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ พบว่า ดัชนีราคาผู้บริโภคและดัชนีราคาผู้ผลิตขยายตัว ทั้งอัตราการว่างงานลดลง

7. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

เนื่องจากแม่น้ำปิงกับแม่น้ำแม่ควาได้ไหลมาในฤดูฝน และนำทรายมาทับถมบริเวณนี้ทุกปี จนเป็นเนินทรายขนาดใหญ่ ที่แห่งนี้จึงได้ชื่อว่า อำเภอสันทราย ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันทราย (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. เนื้อที่ของอำเภอสันทรายมีประมาณ 285.02 ตร.กม.
2. อำเภอสันทรายมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 113,499 คน มีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 398.21 คน/ตร.กม.
3. ที่ตั้งอำเภอสันทรายตั้งอยู่ในส่วนกลางของจังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภออื่น ๆ เช่น ทิศเหนือ ติดกับอำเภอแม่แตง ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพง และอำเภอเมืองเชียงใหม่ ส่วนทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองเชียงใหม่และอำเภอแม่ริม
4. อาชีพของชาวสันทรายส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากอยู่บริเวณชลประทาน นอกจากนั้นจะมีการค้าขาย รับจ้าง
5. อำเภอสันทรายประกอบไปด้วย 12 ตำบล 117 หมู่บ้าน มีการปกครองแบบส่วนท้องถิ่นแบบเทศบาลตำบลทั้ง 12 แห่ง
6. สถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสันทราย ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านโป่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 บ้านโป่ง ต.ป่าไผ่ อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแบบธรรมชาติศึกษาตามระบบนิเวศและชลประทานแม่แฝก ได้ตั้งอยู่ หมู่ 7 ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

มีเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล เพื่อทำการชลประทานให้แก่พื้นที่เพาะปลูกในลุ่มน้ำแม่งัด นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์กลางแห่งการปกครอง การทำธุรกิจ คืออำเภอเมืองเชียงใหม่ ถือว่าเป็นเมืองหลวงอันดับสองของประเทศไทย ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอเมืองเชียงใหม่(สารานุกรมวิกิพีเดีย,2553:ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. พื้นที่ของอำเภอเมืองมีขนาด 152.4 ตร.กม.
2. อำเภอเมืองเชียงใหม่มีจำนวนประชากรประมาณ 369,460 คนมีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 1,768.11 คน/ตร.กม.
3. ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจและการบริการ ค้าขายและรับจ้างอาชีพเสริมคือเกษตรกรรม
4. อำเภอเมืองประกอบไปด้วย 16 ตำบล 78 หมู่บ้าน และมีการปกครองแบบส่วนท้องถิ่นประกอบไปด้วย 1 เทศบาลนคร 8 เทศบาลตำบล และ 2 องค์การบริหารส่วนตำบล
5. สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอเมืองเชียงใหม่ เช่น ดอยสุเทพ ดอยปุย สวนสัตว์เชียงใหม่ ศาสนสถาน (เช่น วัดพระสิงห์วราหาร วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุดอยสุเทพฯ วัดสวนดอก วัดเจ็ดยอด เป็นต้น) กำแพงเมือง เสาหลักเมือง กาดหลวง พระตำหนักภูพิงศ์ราชนิเวศน์ ถนนคนเดิน

ภาพที่ 4.1 วัดสวนดอก (วัดบุปผาราม)

9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

บริเวณอำเภอสันกำแพง เชื่อว่าอดีตชาวอำเภอสันกำแพงอพยพมาจากพื้เนาภูเขาแขวงเมืองเชียงแสน (เชียงรายในปัจจุบัน) อำเภอสันกำแพงนั้นถือว่าเป็นสถานที่ที่มีสาวสวย และแหล่งธรรมชาติที่น่าท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวมหัตถกรรมต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของเชียงใหม่ ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอสันกำแพง (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. เนื้อที่ของอำเภอสันกำแพงมีประมาณ 197.833 ตร.กม.
2. ประชากรของอำเภอสันกำแพงมีประมาณ 76,611 คน มีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 398.25 คน/ตร.กม.
3. อาชีพของประชากรอำเภอสันกำแพง อาชีพหลักคือหัตถกรรม เช่น กระจาดสา ร่ม แกะสลัก เป็นต้น อาชีพอื่น ได้แก่การค้าขาย เกษตรกรรมและการรับจ้าง
4. อำเภอสันกำแพงประกอบไปด้วย 10 ตำบล 100 หมู่บ้าน ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่น มี 10 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบล 5 แห่ง และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 5 แห่ง
5. สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอสันกำแพง ได้แก่ ถ้ำเมืองออน (เป็นถ้ำขนาดใหญ่บนเทือกเขาหินปูนมีหินงอกหินย้อยทั้งดงงาม ตรงกลางโถงถ้ำเป็นหินงอกพระธาตุนมผา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถ้ำ) น้ำพุร้อนสันกำแพง (มีบ่อน้ำแร่ ห้องอาบน้ำและบ้านพัก รวมทั้งสวนหย่อมสวนดอกไม้ให้พักผ่อนหย่อนใจ) หมู่บ้านป่อสร้าง (เป็นศูนย์รวมหัตถกรรมร่วมกระจาดสา) หมู่บ้านต้นเปา (เป็นแหล่งผลิตกระจาดสาที่ขึ้นชื่อของสันกำแพง)

10. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอหางดงเป็นอำเภอหนึ่งที่มีศักยภาพใกล้เคียงกับอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีความพร้อมในด้านอสังหาริมทรัพย์ บ้านจัดสรร โรงแรม รีสอร์ท และธุรกิจการค้าปลีก ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอหางดง (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. เนื้อที่ของอำเภอหางดงมีประมาณ 277.1 ตร.กม.
2. ประชากรอำเภอหางดงมีประมาณ 76,513 คน มีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 276.12 คน/ตร.กม.
3. ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ คือ อาชีพหลัก รับจ้างและค้าขาย ส่วนอาชีพเสริมคือ ทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนและแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

4. อำเภอลำดองแบ่งเขตการปกครองเป็น 1 ตำบล 113 หมู่บ้าน ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 12 แห่ง ได้แก่ 5 เทศบาลตำบล 5 องค์การบริหารส่วนตำบล

5. สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอลำดอง ได้แก่

5.1 หมู่บ้านถวายเป็นแหล่งผลิตไม้แกะสลักเพื่อจำหน่ายทั้งปลีกและส่ง มีชื่อเสียงในการทำผลิตภัณฑ์เลียนแบบของเก่า

5.2 หมู่บ้านเหมืองกงเป็นหมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาที่มีความเป็นมาในการสืบทอดภูมิปัญญาถึง 200 ปี

5.3 อุทยานแห่งชาติออบขานเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีทั้งภูเขาที่สลับซับซ้อน น้ำตก ถ้ำ และพืชพันธุ์ทางธรรมชาติ

5.4 โครงการหลวงห้วยผักไผ่ (ทุ่งเริง) มีกุหลาบหนูที่ขึ้นชื่อ

ภาพที่ 4.2 เชียงใหม่ไนท์ซาฟารี